

ПРИРОДОЗАЩИТЕН ЦЕНТЪР „ИЗТОЧНИ РОДОПИ“ – ОБЕКТ ЗА ОРНИТОЛОЖКИ, ОБРАЗОВАТЕЛЕН И ЕКОТУРИЗЪМ

Д-Р ДЕСИСЛАВА АЛЕКСОВА
НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

VULTURE CENTER “EASTERN RHODOPE” – AN OBJECT FOR ORNITHOLOGICAL, EDUCATIONAL AND ECOTOURISM

DESSISLVA ALEXOVA, PHD
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

The survey presents the importance of Vulture Center “Eastern Rhodopes” for the development of sustainable tourism and voluntary activities in the region of Madjarovo. It provides information for some best practices for ornithological, educational and ecotourism, combined with adventure and cultural activities. General proposals are given for specific tourist products, interaction with local authorities and contribution to the nature conservation and environmental education.

Природозащитните и посетителските центрове към защитени територии имат за цел да предоставят обща и специализирана информация за региона, да популяризират опазването на биоразнообразието, като същевременно извършват образователни и научни дейности, грижа за представителите на дивата флора и фауна, както и съпътстващи дейности, свързани с туризъм, обучение и наблюдение. Те имат ключова роля за устойчивото развитие на туризма на местно равнище в слабо развити и периферни райони, но привличането на ограничен брой посетители и липсата на достатъчно приходи затруднява функционирането им. В настоящото изследване е представен опитът на първия по рода си самофинансиращ се природозащитен център в България, създаден с мисия да опазва биологичното разнообразие на Източни Родопи и да промотира екотуризма като алтернатива за развитието на района.

Изследването обхваща района на гр. Маджарово, известен още като раят на грабливите птици. Привлекателни за туризма са релефните форми, благоприятният климат, водните ресурси и биоразнообразието. Особено впечатляващи са красивите меандри на р. Арда, пясъчните плажове по поречието ѝ, подходящи за краткотраен отдих и рекреация, издигащите се високи скални отвеси на угаснал вулкан. Около кратера на вулкана е формирана система от пет защитени територии – природната забележителност „Кован кая“ и защитените местности „Патронка“, „Гюргена“, „Момина скала“ и „Черната скала“. Благодарение на извършваната по традиционен начин човешка дейност, целевият район е обособен като територия с „висока“ степен на значимост на видовото разнообразие с липса на негативни антропогенни въздействия¹³. С подобна значимост се характеризират единствено НП „Централен Балкан“ и ПП „Странджа“¹⁴.

Културно-историческото наследство на региона е представено най-вече от тракийските култови комплекси. Значителен посетителски интерес представляват: тракийските скални ниши „Хамбаркая“ при с. Горно поле; параклисът „Св. Св. Кирил и Методий“ и тракийски култов комплекс край с. Сеноклас; тракийски култово-погребален комплекс и селище, средновековна крепост „Окопа“ и шарапана в границите на защитената местност „Момина скала“; „Глухите камъни“ край с. Ефрем – един от най-големите тракийски култово-погребални комплекси в Източните Родопи, обявен за природна забележителност; тракийски култово-погребален комплекс „Сивридикме-фурнаджика“ край с. Горно поле; римски път по долината на р. Арда и тракийско мегалитно култово съоръжение „Кромлех“ при с. Долни Главанак.

От началото на 90-те години развитието на устойчив туризъм¹⁵

13. Резултати от проучване по проект „Природозащита от бъдещето: информационен център от нов тип в полза на местната общност“

14. Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие, 1995 г.

15. Световната туристическа организация (WTO) дефинира понятието устойчив туризъм по следния начин: „устойчивият туризъм се предвижда като водещ за управление на всички ресурси по такъв начин, че икономическите, социалните и естетическите потребности могат да бъдат изпълнени, като се запазят културната цялост, основните екологични процеси, биологичното разнообразие и поддържащите системи“. (източник: <http://www.wto.org/>)

в Община Маджарово се явява алтернатива за закритото минно производство. Формирането на туристическите пакети е въз основа на екотуризма и по-специално наблюдението на птици. Все повече се насърчава образователният туризъм, свързан с обучителни практики, уроци на открито, зелени училища, учебни и доброволчески дейности сред природата. Целта на тези дейности е задоволството и самочувствието на децата от постигнатото, както и формиране на трайни знания, практически опит и екологични нагласи. Природозащитните бригади, които се организират в Маджарово всяко лято, предоставят безценен опит, знания и културен обмен между доброволци със сходни интереси. По време на бригадите се извършват редица практически дейности, свързани с: наблюдение и подхранване на лешояди; почистване коритото на р. Арда с гумени лодки и каяци; строеж на укрития за наблюдение; опръстеняване на млади египетски и белоглави лешояди; провеждане на специализирани лекции и обучения на разнообразни природозащитни теми и др.

Наблюдението на птици или т. нар. орнитоложки туризъм се развива в природни места, където могат да бъдат наблюдавани интересни видове птици. Атрактивността на птиците се определя от тяхната красота и поведение, от географското им разпространение и от тяхната рядкост в дадена територия. В района на Маджарово могат да бъдат наблюдавани над 250 вида птици, от които 179 са гнездящи. Тук се срещат 83.8 % от грабливите птици в България. Сред най-атрактивните видове са: *Ciconia nigra* – черен щъркал; *Elanus caeruleus* – пепелява каничка; *Gypaetus barbatus* – брадат лешояд – символ на природозащитата в България; *Neophron percnopterus* – египетски лешояд; *Gyps fulvus* – белоглав лешояд; *Aegypius monachus* – черен лешояд (картал); *Falco eleonorae* – средиземноморски сокол; *Sitta neumayer* – скална зидарка; *Tichodroma muraria* – скалолазка; *Monticola solitarius* – син скален дрозд; *Sylvia cantillans* – червеногушо коприварче; *Sylvia hortensis* – орфеево коприварче; *Sylvia melanocephala* – малко черноглаво коприварче; *Petronia petronia* – скално врабче. Необходимата екипировка и условия за наблюдение на птиците се предлагат в Природозащитния център „Източни Родопи“ (ПЗЦИР). В момента

се използват две укрития за наблюдение и фотографиране на лешоядите по време на хранене и едно за провеждане на мониторинг. В района на яз. "Студен кладенец" е изградено едно от най-успешните укрития за заснемане на птици в България. От него могат да снимат четири души едновременно - най-често белоглав, египетски и черен лешояд, черна каня, морски орел, царски орел, гарван, сива врана, лисици, и в много редки случаи вълци. Храната за лешоядите се поставя от 10 до 30 м от абразуриите за снимане. Второто фотографско укритие е разположено до гр. Маджарово и е по-подходящо за снимане на птиците в полет и за панорамни снимки с група лешояди. Необходимо условие за използването на укритията е влизане в тях през тъмната част от денонощието.

Екотуризмът е форма на природосъобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоящето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население¹⁶. Концентрацията на защитени територии, природни и антропогенни обекти сред съхранена природа, разкриваща впечатляващи пейзажи, е предпоставка за развитието на туризма именно в тази насока. В района има отлични възможности за престой, предоставени предимно от местни жители. Хотелски комплекс "Рай" в гр. Маджарово, с капацитет 52 места е подходящ за организирани групи; селска къща за приключения "Дивата ферма" в с. Горно поле предлага 10 легла, родопски специалитети и богат набор от тематични програми и допълнителни услуги; гостоприемница "Тракийска къща" в с. Бориславци притежава 15 места за настаняване и битова атмосфера; природозащитен център "Източни Родопи", изграден в бивша хижа, разполага с 8 места за настаняване и терен за къмпингуване. Всички обекти предлагат за своите гости национална кухня и местни специалитети, включително традиционно родопско чевърме, както и полудневни и едnodневни тематични екскурзии.

16. Дефиниция на IUCN

Съществуват и специфични туристически атракции. През 1996 г. в центъра на гр. Маджарово е открито ювелирно ателие за обработка на скъпоценни и декоративни камъни. Семейство геолози предоставят разглеждане на богата ювелирна колекция, демонстрация на различни техники за обработка на минерали и закупуването им, организиране на приключенски геотур с посещение на ценни находища и горски пикник, както и експедиции за колекционери и геолози. Интерес представя и таханджийницата в с. Бориславци, която предлага демонстрация на пълния технологичен процес за производство на сусамов тахан, дегустация на тахан с мед, домашни сусамки и билков мед.

Основен принос за устойчивото развитие на туризма в региона има ПЗЦИР, който разполага с изложбена зала с интерактивна експозиция, библиотека, механа, стаи за гости, места за къмпинг, детски кът и паркинг. Създаден през 1994 г. с финансовата подкрепа на швейцарското правителство¹⁷, той е отворен за посетители от 1998 г. с цел опазване и съхраняване на уникалното природно богатство в района. Центърът е собственост на Българското дружество за защита на птиците (БДЗП), като стопанските дейности се изпълняват от фирма „Неофрон“¹⁸. Подкрепата за устойчивото развитие на община Маджарово се извършва чрез увеличаване и разнообразяване на профила на посетителите и екотуристическите услуги. Интерактивната експозиция за живота на лешоядите е единствена по рода си на Балканския полуостров. Тя представя в забавна форма важни моменти и любопитни факти от живота на лешоядите, както и природозащитни дейности за опазването им. Целите на Центъра са свързани с популяризиране на природозащитните дейности, подпомагане изследвания в областта на биоразнообразието, прилагане на управленчески мерки за застрашените видове, подкрепа на устойчиво и отговорно развитие на района и осигуряване на природозащитна култура. Основните дейности включват: подхранване на лешояди; организиране на семинари

17. Центърът е изграден в рамките на Българо-швейцарската програма за опазване на биоразнообразието (БШПОБ), която от 2004 г. е реструктурирана в Българска фондация „Биоразнообразие“ (БФБ)

18. „Неофрон“ ЕООД е лицензиран туроператор, собственост на БДЗП

и образователни курсове с природозащитна тематика, доброволчески природозащитни лагери; провеждане на орнитоложки турове по поречието на Арда, с възможности за комбиниране на орнитология с ботаника, фотография, култура и история, пешеходни, конни и велосипедни преходи; посещение на демонстрационна ферма с местни аборигенни породи овце и говеда, придружено с екскурзоводско обслужване и дегустация на продуктите и др. Настаняването в центъра се извършва в две стаи с по три легла и една с две, на база нощувка със закуска, полупансион или пълен пансион. Механа „Картал“ разполага с двадесет места във вътрешен салон и тридесет места на открита тераса. Допълнителните услуги в механата включват вечерни прожекции на интересни филми за биоразнообразието и туризма в района, както и голяма колекция от “караоке” песни. Центърът предлага беседи на български, английски и немски език от специалисти орнитолози, осигуряване на професионална оптична техника за наблюдение на птици, продажба на рекламни-информационни материали и сувенири.

Диверсификацията на туристическите продукти на базата на образователен, орнитоложки и екотуризъм се осъществява чрез интегриране на приключенски и познавателни елементи. Маркирани са два пешеходни маршрута до местностите вр. „Окопа“ и „Менекенски камъни“ с обща дължина 28 км, които са изцяло съобразени с находищата на редките и застрашени видове в района.

ПЗЦИР е разработил и предлага също така четиридневен приключенски конен тур, съчетаващ наблюдение на редки видове птици, местни породи животни, жили с полускъпоценни камъни и посещение на култовите места на древните траки. На разположение на посетителите през топлите месеци на годината са четири ездитни коня и индивидуални водачи за водене на повод, което го прави подходящ за яздене от деца и хора без опит.

ПЗЦИР се явява своеобразен „Байк център“, където се предлагат основните услуги за велотуристите, преминаващи родопския маркиран веломаршрут – “Рудопия”. Екипът на центъра работи в тясно сътрудничество със Сдружение

„Байкария“, поддържа четири маркирани веломаршрута в района с различна степен на трудност и предлага наемане на водач и необходимото оборудване за наблюдение на птици. В началото на 2008 г. са закупени 4 велосипеда и оборудване към тях, които се ползват активно от индивидуални туристи.

Спускането с лодки по реката се извършва с помощта на четири двуместни каяка с пълно оборудване, собственост на ПЗЦИР, които са подходящи и за хора без опит в гребането. Туровете се провеждат с двама водачи, като обикновено групата се състои от осем човека. Центърът разполага с две рафтинг лодки, но непостоянният воден режим на р. Арда не позволява планирането на рафтинг туровете предварително и работа с организирани групи. Двете лодки активно се ползват от деца при образователните програми на ПЗЦИР. Организиран е сравнително къс тур – 4 км, при който акцентът е върху наблюдаването на редки видове в защитените територии “Кован кая” и “Патронка”. За водачи за велосипедите и лодките са обучени и се ползват местни хора. Туровете са функционално свързващо звено на ПЗЦИР и семеен хотел „Тракийска къща“. Работи се за бъдещото развитие на взаимната реклама и представянето на режимите на защитените територии сред хората от туристическия бизнес.

ПЗЦИР организира редовно едnodневни посещения на центъра за ученици от Димитровград, Харманли, Хасково и Кърджали, включващи разглеждане на експозицията и разходка по интерактивната пътека, придружени с екскурзоводска беседа. Екскурзията включва още обяд и разходка край реката, с цел събиране на минерали и определянето им.

Резултат от целенасочената работа в подкрепа на устойчивото развитие на община Маджарово е увеличаването на посетителите и ползвателите на екотуристически услуги в района. Маджарово е единственото място в Източните Родопи, предлагащо завършен туристически продукт, в който са въвлечени всички местни хора, предлагащи туристически услуги. Създадена е туристическа асоциация „Маджарово“, която работи за подобряването, разнообразяването и маркетинга на туристическия продукт в района. Разнообразният туристически продукт и он-лайн рекламата, както и включването на

Маджарово, и ПЗЦИР в частност, в международния Rough Guide, са довели до 30% увеличение на посетителите. Само за първата година от публикуването на статията в Rough Guide броят на неорганизираните индивидуални туристи от чужбина, посетили Маджарово е над 300 души.

Проучване на посетителите по проект „Природозащита от бъдещето: информационен център от нов тип в полза на местната общност“ посочва, че от края на април 2008 г. броят на гостите на хотелите и ресторантите се е увеличил с 30%, като 90% от тях са посетили ПЗЦИР. Отчетени са 14 групи за колоездачи, 16 групи за рафтинг и 18 групи за каяци. Броят на ползвателите на услуги от Центъра, както и посещенията на ученици и студенти са се увеличили с 20%. Чуждестранните туристи, посетили района са предимно организирани групи от 6 до 12 човека, с особен интерес към наблюдение на лешоядите, а в редки случаи и на орхидеи. Популярни са също т. нар. general nature trips – пътувания, с акцент върху природата на посещаваната дестинация. Сред българите преобладават индивидуални посетители от района на Хасково, Кърджали и Стара Загора, които пътуват с личен автомобил. Целта на посещенията им е културен туризъм или краткотраен отход от един до три дни и по-рядко пешеходен, велотуризм и наблюдение на птици. Потенциал представлява организирането на студентски практики и образователни семинари на различна тематика – биология, екология, геология, гемология, алтернативен туризъм. За целта е необходимо да бъдат установени контакти с университетите, обучаващи студенти по съответните дисциплини. Друг потенциален сегмент са образователните курсове за ученици и работните срещи на открито. Освен традиционните летни природозащитни бригади, БДЗП би могло да организира курсове по орнитология за своите доброволци. Все още не се предлагат организирани турове и конкретни туристически продукти за гемоложки туризъм, насочени към геолози и колекционери.

В заключение би могло да се обобщи, че ролята на ПЗЦИР, като средство за развитие на образователен, орнитоложки и екотуризм в периферна дестинация във вътрешността на страната, е безспорен факт. Богатият набор от допълнителни

туристически услуги, предоставянето на специализирана екипировка и съоръжения за наблюдение на птици, водни спортове, конен и велотуризм, както и наличието на квалифицирани инструктори и водачи, гарантира качеството на предлаганите продукти. Проучването на посетителите показва, че именно чрез развитие на устойчиви видове туризъм и предлагане на комплексни туристически продукти, насочени към малки групи или индивидуални български и чуждестранни туристи, е начинът за развитие на дестинацията. Приходите от тези услуги и продукти осигуряват финансовото обезпечаване на центъра, а работата с НПО, бизнеса и местните общности гарантира устойчивото развитие на района. Туристическият продукт на община Маджарово е уникален и заради комбинацията от реални природозащитни дейности и осигуряване на приходи за местните хора. Опитът на ПЗЦИР би могъл да бъде успешно приложен и в други райони на страната.

БИБЛИОГРАФИЯ

Георгиев, Д. 2005. Преглед на съществуващите практики, свързани с наблюдение на диви животни и събиране на посетителски такси в природни територии.

Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие, 2005, София, МОСВ

Недокосната красота на Маджарово. Едно пътуване из Източните Родопи, пътеводител по Проект BG2005/017-453.02.01.01-03 финансиран от ЕС и Република България по Програма ФАР – Трансгранично сътрудничество България – Турция

Проект „Природозащита от бъдещето: информационен център от нов тип в полза на местната общност“, финансиран от програмата за малки грантове на ГЕФ за периода 22.04.2008 - 15.04.2010

Проект „Изследване върху опазването на биоразнообразието и устойчивия туризъм в Българските Родопи“

Проект „Опазване на глобално значимото биоразнообразие в ландшафта на Родопите – България Американска агенция за международно развитие, София, 156 с.

<http://vulturecenter.com/> - официален сайт на ПЗЦИР

<http://www.newthraciangold.com/?lng=bg> – официален сайт на проект „Новото тракийско злато“

<http://www.iucn.org/> - официален сайт на IUCN

<http://unwto.org/> - официален сайт на световната туристическа организация

